

MEHNAT BOZORINI TARTIBGA SOLISHDA DAVLAT MOLIVAVIY SIYOSATINING O'RNI

Qilichov Ulug'bek Rustam o'g'li

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti huzuridagi "O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari" ilmiy-tadqiqot markazi "Demografiya va mehnat bozori" sektori stajyor-tadqiqotchisi

Saidova Sevara Yormamat qizi

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti huzuridagi "O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishning ilmiy asoslari va muammolari" ilmiy-tadqiqot markazi "Demografiya va mehnat bozori" sektori stajyor-tadqiqotchisi

Mehnat bozori iqtisodiyotning muhim komponenti bo'lib, u ishchi kuchining talab va taklif asosida bozor muvozanatini ta'minlash jarayonlarini o'z ichiga oladi. Bunday bozor tizimi davlat siyosati, qonunchilik va ijtimoiy mexanizmlar orqali tartibga solinishi zaruriyati bilan ajralib turadi²⁸⁵. Bu esa mehnat bozorining o'zaro murakkab iqtisodiy va ijtimoiy munosabatlarni boshqaruvchi tizim ekanligini ko'rsatadi.

Davlat moliyaviy siyosati mehnat bozorini tartibga solishda zarur vosita sifatida qaraladi, chunki bu siyosat bandlikni rag'batlantirish va ishsizlikni kamaytirish yo'nalishida iqtisodiy resurslarni yo'naltirish imkonini beradi. Masalan, moliyaviy choralar orqali davlat kasb-mahsulot ta'limi, malaka oshirish hamda yangi ish o'rinlarini yaratishga bevosita ta'sir ko'rsatadi²⁸⁶. Bu jarayonlar mehnat bozorining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Shu bilan birga, O'zbekiston kontekstida mehnat bozorini tartibga solish masalalari haqida olib borilgan tadqiqotlar ham mavjud bo'lib, ular aholining bandligini ta'minlash va mehnat resurslari bo'yicha samarali siyosat olib borish zaruratini ta'kidlaydi²⁸⁷. Bu esa davlat siyosatining ijtimoiy-iqtisodiy barqarorlikni mustahkamlash yo'lida mustahkam o'rin egallashini ko'rsatadi.

Shu asosda ushbu tezisning maqsadi — mehnat bozorini tartibga solishda davlat moliyaviy siyosatining o'rni va ahamiyatini tahlil qilish, hamda uning bandlik, ishsizlik va mehnat resurslari samaradorligiga ta'sirini ilmiy nuqtai nazardan yoritishdir.

Davlat moliyaviy siyosati mehnat bozorini tartibga solishda faol fiskal choralar orqali bandlik darajasiga ta'sir ko'rsatishi mumkinligi iqtisodiy adabiyotlarda keng yoritilgan²⁸⁸. Ushbu yondashuvga ko'ra, davlat byudjet xarajatlari va daromadlari orqali iqtisodiy faollikni rag'batlantiradi, bu esa yangi

²⁸⁵ *Labor Market Institutions and Employment* — MDPI (2024)(<https://www.mdpi.com/2673-8392/4/1/21>)

²⁸⁶ *The influence of active labour market policies on improving the income conditions of self-employed workers* — MDPI (2025)(<https://link.springer.com/article/10.1007/s12232-025>)

²⁸⁷ *O'zbekiston mehnat bozorini rivojlantirish yo'llari* — Sci-P (2024)(<https://sci-p.uz/index.php/eitt/article/view>)

²⁸⁸ Mankiw, N. G. *Principles of Economics*. – Boston: Cengage Learning, 2020.(<https://www.cengage.com/c/principles-of-economics-9e-mankiw/>)

ish o'rinlarining yaratilishiga olib keladi. Natijada mehnat bozorida ishchi kuchiga bo'lgan talab oshadi.

Xalqaro Valyuta Jamg'armasi (IMF) tadqiqotlarida fiskal siyosatning iqtisodiy pasayish davrida bandlikni qo'llab-quvvatlashdagi roli alohida ta'kidlanadi²⁸⁹. Mazkur tadqiqotlarga ko'ra, davlat xarajatlarining oshirilishi ishlab chiqarish hajmini kengaytirib, ishsizlik darajasining pasayishiga xizmat qiladi. Bu holat davlat moliyaviy siyosatining mehnat bozoriga bevosita ta'sirini yaqqol namoyon etadi.

Davlat tomonidan moliyalashtiriladigan bandlik dasturlari mehnat bozorini tartibga solishning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Xalqaro Mehnat Tashkiloti ma'lumotlariga ko'ra, faol bandlik siyosati doirasida amalga oshiriladigan jamoat ishlari, vaqtinchalik ish o'rinlari va subsidiyalangan bandlik dasturlari ishsizlikni qisqartirishda samarali hisoblanadi²⁹⁰. Ushbu dasturlar, ayniqsa, yoshlar va kam malakali ishchi kuchi uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Davlat moliyaviy siyosati orqali kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash ham mehnat bozorini tartibga solishda muhim rol o'ynaydi. Jahon banki tadqiqotlarida ta'kidlanishicha, kreditlar, subsidiyalar va grantlar orqali tadbirkorlikni rivojlantirish yangi ish o'rinlarini yaratishning eng samarali usullaridan biridir²⁹¹. Bu jarayon mehnat bozorida ishchi kuchiga bo'lgan talabni barqaror oshirib boradi.

Soliq siyosati ham mehnat bozoriga ta'sir ko'rsatishning muhim moliyaviy vositasi hisoblanadi. Iqtisodiy tadqiqotlarda soliq yukining kamaytirilishi va ish beruvchilarga beriladigan soliq imtiyozlari bandlikni oshirishga xizmat qilishi ko'rsatib o'tilgan²⁹². Ushbu choralar ish beruvchilarning xarajatlarini kamaytirib, ularni yangi xodimlarni ishga qabul qilishga undaydi.

Kasb-hunar ta'limi va qayta tayyorlash dasturlarini moliyalashtirish ham davlat moliyaviy siyosatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. OECD ma'lumotlariga ko'ra, malaka oshirish va qayta tayyorlashga yo'naltirilgan davlat xarajatlari mehnat bozorida tarkibiy ishsizlikni kamaytiradi²⁹³. Bu esa ishchi kuchining mehnat bozori talablariga moslashuvchanligini oshiradi.

O'zbekiston sharoitida davlat moliyaviy siyosati orqali mehnat bozorini tartibga solish masalalari ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan. Davlat byudjeti mablag'lari hisobidan bandlikka ko'maklashish markazlari faoliyatini moliyalashtirish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash va kasbiy ta'limni

---

²⁸⁹ International Monetary Fund. Fiscal Policy and Employment. – IMF, 2022. (<https://www.imf.org/en/search?q=International%20Monetary%20Fund>.)

²⁹⁰ International Labour Organization. Active Labour Market Policies. – ILO, 2023. (https://www.ilo.org/search?search_api_fulltext=+Active+Labour+Market+Policies.)

²⁹¹ World Bank. Jobs and Economic Transformation. – World Bank, 2021. (<https://ida.worldbank.org/en/topics/theme/jobs-and-economic-transformation>)

²⁹² Stiglitz, J. E. Economics of the Public Sector. – New York: W. W. Norton & Company, 2019. (<https://wwnorton.com/books/9780393925227>)

²⁹³ Skills, Employment and Productivity. – OECD, 2022 (https://www.oecd.org/en/publications/oecd-employment-outlook-2022_1bb305a6-en.html)

rivojlantirish bo'yicha chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda²⁹⁴. Bu holat davlat moliyaviy siyosatining mehnat bozoridagi faol rolini tasdiqlaydi.

Umuman olganda, davlat moliyaviy siyosati mehnat bozorini tartibga solishda muhim strategik vosita hisoblanadi. Moliyaviy resurslarni samarali taqsimlash orqali bandlikni oshirish, ishsizlikni kamaytirish va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash mumkin.

Mazkur tezisda mehnat bozorini tartibga solishda davlat moliyaviy siyosatining o'rnini va ahamiyati ilmiy jihatdan tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida mehnat bozorining iqtisodiy mohiyati, uning zamonaviy sharoitdagi asosiy muammolari hamda davlat moliyaviy siyosatining mazmuni va yo'nalishlari o'rganildi. Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, mehnat bozori iqtisodiyotning o'z-o'zini to'liq tartibga sola olmaydigan muhim bo'g'ini bo'lib, bu holat davlatning faol moliyaviy aralashuvini taqozo etadi.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, davlat moliyaviy siyosati byudjet, soliq va investitsiya mexanizmlari orqali mehnat bozoriga bevosita va bilvosita ta'sir ko'rsatadi. Bandlik dasturlarini moliyalashtirish, kichik biznes va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, kasb-hunar ta'limi va qayta tayyorlash tizimini rivojlantirish orqali ishchi kuchiga bo'lgan talabni oshirish imkoniyati yuzaga keladi. Bu esa ishsizlik darajasini kamaytirish va aholi bandligini ta'minlashda muhim omil hisoblanadi.

Shuningdek, davlat moliyaviy siyosatining samarali amalga oshirilishi mehnat bozorida ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashga xizmat qiladi. Ijtimoiy xarajatlar, subsidiyalar va soliq imtiyozlari orqali aholining ijtimoiy himoyaga muhtoj qatlamlarini qo'llab-quvvatlash, norasmiy bandlikni qisqartirish va mehnat munosabatlarini qonuniylashtirish mumkinligi aniqlandi. Ayniqsa, yoshlar va ayollar bandligini oshirishda moliyaviy siyosatning o'rnini alohida ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston sharoitida olib borilayotgan iqtisodiy islohotlar doirasida davlat moliyaviy siyosatining mehnat bozorini tartibga solishdagi roli yanada ortib bormoqda. Demografik o'sish va mehnat resurslari sonining ko'payishi yangi ish o'rinlarini yaratishni ustuvor vazifaga aylantirgan. Shu bois, mehnat bozorida barqarorlikni ta'minlash uchun davlat moliyaviy siyosatini yanada takomillashtirish zarur hisoblanadi.

Tadqiqot asosida quyidagi amaliy takliflar ilgari suriladi:

1. Bandlikni ta'minlashga yo'naltirilgan davlat dasturlarini moliyalashtirish hajmini oshirish va ularning samaradorligini muntazam monitoring qilish;
2. Kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish maqsadida soliq imtiyozlari va imtiyozli kreditlar mexanizmlarini kengaytirish;
3. Mehnat bozorida talab yuqori bo'lgan kasblar bo'yicha kasb-hunar ta'limi va qayta tayyorlash dasturlarini davlat byudjeti hisobidan kuchaytirish;

---

²⁹⁴ O'zbekiston Respublikasi Kambag'allikni Qisqartirish Va Bandlik Vazirligi. *Rasmiy statistik va siyosat hujjatlari*. – Toshkent, 2024. (<https://gov.uz/oz/bv>)

4. Norasmiy bandlikni qisqartirish maqsadida mehnat munosabatlarini qonuniylashtirishga qaratilgan moliyaviy rag'batlantirish choralari joriy etish;

5. Yoshlar va ayollar bandligini oshirishga qaratilgan maxsus moliyaviy dasturlarni takomillashtirish.

Xulosa qilib aytganda, davlat moliyaviy siyosati mehnat bozorini tartibga solishning eng muhim va samarali vositalaridan biri bo'lib, uning oqilona va maqsadli amalga oshirilishi iqtisodiy o'sish, bandlik va ijtimoiy barqarorlikni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. *Labor Market Institutions and Employment — MDPI (2024)*
2. *The influence of active labour market policies on improving the income conditions of self-employed workers — MDPI (2025)*
3. *O'zbekiston mehnat bozorini rivojlantirish yo'llari — Sci-P (2024)*
4. *Mankiw, N. G. Principles of Economics. – Boston: Cengage Learning, 2020.*
5. *International Monetary Fund. Fiscal Policy and Employment. – IMF, 2022.*
6. *International Labour Organization. Active Labour Market Policies. – ILO, 2023.*
7. *World Bank. Jobs and Economic Transformation. – World Bank, 2021.*
8. *Stiglitz, J. E. Economics of the Public Sector. – New York: W. W. Norton & Company, 2019.*
9. *Skills, Employment and Productivity. – OECD, 2022.*
10. *O'zbekiston Respublikasi Kambag'allikni Qisqartirish Va Bandlik Vazirligi. Rasmiy statistik va siyosat hujjatlari. – Toshkent, 2024.*

BUDJETLASHTIRISHNING BOSHQARUV TIZIMIDAGI KONSEPTUAL O'RNI VA UNING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI

Sobirov Shoyadbek Kurbonaliyevich
ADU mustaqil tadqiqotchi

Annotatsiya. Ushbu maqolada byudjetlashtirishning ahamiyati, korporativ boshqaruvdagi o'rni, uning evolyutsiyasi, strategik ahamiyati va byudjetlashtirishning aksiyadorlik jamiyatlarida vazifalari hamda bir qancha olimlarning byudjetlashtirishning korporativ boshqaruvdagi o'rni bayon etilgan.

Kalit so'zlar: byudjetlashtirish, korporativ boshqaruv, axborot, aksiyadorlik jamiyatlari.

Budjetlashtirishning korporativ boshqaruvdagi evolyusiyasi dastlab uni moliyaviy nazorat va smeta tuzish amaliyotidan boshlab, keyinchalik strategik maqsadlarni operasion faoliyat bilan bog'laydigan integrallashgan boshqaruv mexanizmi darajasiga ko'tarilganini ko'rsatadi. Bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida ichki rejalashtirishning roli keskin ortdi; bu holat budjetlashtirishni